Študentske demonstracije na trgu Denfert-Rochereau, Pariz, 7. maj 1968 (AFP)

Zadnja sezona modernizma: maj ’68 v literaturi in teoriji

1968: poskus svetovne revolucije

Pariški maj 1968 je emblem študentsko-delavskega upora, policentričnega in anarhoidnega poskusa svetovne revolucije v »dolgem letu 1968« (ok. 1965–1975). Ideali revolte so bili socialna enakost, svoboda, neposredna demokracija, mednarodni mir, rasna, etnična in družbenospolna enakopravnost, uveljavitev mlade generacije ter konec imperializma. Ko je bila hladna vojna na vrhuncu, se je globalno gibanje študentskih množic zunaj okvirov institucionalizirane politike zavzemalo za popolno transformacijo kapitalizma *in* realnega socializma. V blokovsko razdeljenem svetu so se študentke in študenti od Mehike prek Severne Amerike in Evrope do Japonske z uličnimi demonstracijami in zasedbami fakultet uprli imperializmu velesil (vojni ZDA proti Vietnamu in invaziji Sovjetske zveze na Češkoslovaško), predvsem pa nasilju in omejitvam družbenega reda, v katerem si je študirajoča mladina – kot rastoča, a prekarna skupina – iskala prostor in prihodnost.

Študentke in študenti so na kapitalističnem Zahodu z nenasilnimi akcijami ali v spopadih z represivnimi organi protestirali proti okostenelosti univerze. V sodelovanju s stavkajočimi delavci so se borili proti socialni neenakosti, demokratičnemu primanjkljaju strankarske ureditve in avtoritarnosti oblasti. V izumljanju svoje ideje svobode so se uprli patriarhalni morali, meščanski instituciji umetnosti in sodobnemu potrošništvu.

Protesti proti vojni v Vietnamu v Zahodnem Berlinu, 1968, foto Ludwig Binder (Wikipedia)

Oklepniki proti študentom na glavnem trgu v Mexico Cityju, 1968 (Wikimedia Commons)

Delavska zasedba tovarne v južni Franciji, junij 1968, foto George Garrigues (Wikipedia)

Predavalnica v Univerzi v Lyonu, foto George Garrigues (Wikipedia)

Njihovi študirajoči vrstniki na Vzhodu (na Madžarskem, Poljskem in Češkoslovaškem) so na podoben način od sredine petdesetih let naprej protestirali ne le proti univerzitetni instituciji, ki ni šla v korak z modernizacijo, temveč tudi slabemu življenjskemu standardu v centralno vodenem gospodarstvu, monopolu komunistične nomenklature, zatiranju svobode govora ter sovjetski hegemoniji nad nacionalnimi državami. Delavstvo jih je pri tem včasih s svojimi stavkami in neodvisnimi delavskimi sveti podpiralo, večkrat pa ga je komunistična oblast izrabila proti študentskim uporom ali kritičnim intelektualcem. Današnje interpretacije po eni strani precenjujejo udeležbo študentarije in intelektualcev v množičnih protestih ter izpostavljajo njihovo prozahodno liberalno-kapitalistično agendo, ob čemer zamolčujejo prevladujočo demokratičnosocialistično usmeritev, po drugi strani pa zanemarjajo nacionalistične in populistične težnje. Prav ta protislovja bodo določala svet v obdobju neoliberalne hegemonije od osemdesetih let 20. stoletja do danes.

Čehi in sovjetske čete, ki so posegle proti »praški pomladi«, Praga, 21. avgusta 1968, foto Libor Hajsky (CTK/AP Images)

Študentska revolta v Sloveniji in Jugoslaviji

Svetovna študentska revolta je odmevala tudi v neuvrščeni Jugoslaviji in Sloveniji kot njeni republiki. Kritika ZDA in ZSSR je bila v Jugoslaviji, vodilni članici gibanja neuvrščenih, tudi uradno stališče oblasti, njen sistem delavskega samoupravljanja pa je bil izziv kapitalističnemu Zahodu in realsocialističnemu Vzhodu. Študentke in študenti, ki so se v Beogradu, Ljubljani in Zagrebu pridružili mednarodnemu gibanju vrstnikov in ga v svojih glasilih tudi spremljali, so v svojem »dolgem maju 1968« privzeli oblike globalnega upornštva: avtonomno in decentralizirano politično samoorganizacijo, demonstracije, zasedbe fakultet, sit-ine, grafite, alternativno univerzo ipd. Tudi oni so iskali delavsko zavezništvo, protestirali proti imperializmu in rasizmu, zavračali potrošništvo ter zahtevali reformo univerze in izboljšanje položaja revnih študirajočih. Pri tem in v svojih zahtevah po socialni pravičnosti, odpravi partijskih privilegijev in monopola ter demokratizaciji socializma pa so se sklicevali na načela vladajoče ideologije: delavsko samoupravljanje, odpravo razrednih razlik, samouresničitev posameznika v komunistični družbi. V svoji radikalnosti so terjali njihovo uresničitev, vrnitev k izvorom socialistične revolucije.

Policijski poseg proti študentskemu protestu v Beogradu, 1968, foto Stevan Kragujević (Wikipedia)

Zasedba Filozofske fakultete, Ljubljana, maj 1971, foto Tone Stojko (z dovoljenjem Muzeja novejše zgodovine Slovenije)

Literatura in teorija: bližina revolucije in prenova modernizma

Po Fredricu Jamesonu in Perryju Andersonu modernizem z začetka 20. stoletja odklikujeta odpor do akademizma umetnosti meščanske dobe in sodobnega poblagovljenja kulture; za Andersona je ključna še predstavna bližina revolucije. Po drugi svetovni vojni naj bi se modernizem tudi sam poblagovil in akademiziral (kar velja za osrednje svetovne države) ali pa se izgubil v zapoznelem posnemanju (na svetovnih obrobjih). Francu Morettiju predvojni modernizem pomeni »zadnji ustvarjalni vzgib evropske literature«, ki mu po letu 1945 sledi vzpon postkolonialnih književnosti.

Toda protisistemskemu gibanju študentov, po Immanuelu Wallersteinu doslej zadnji svetovni revoluciji, je uspelo prenoviti modernizem. V skladu z Andersonovim pojmovanjem modernizma kot »kulturnega polja sil«, ki doživlja »imaginacijsko bližino družbene revolucije«, je eksperimentalno literaturo, nastalo v konjunkturi globalne revolucije »dolgega leta 1968«, upravičeno imenovati »zadnja sezona modernizma«.

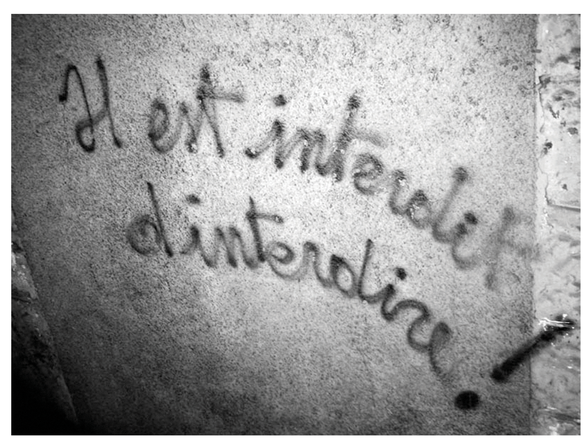

»Prepovedano je prepovedati!« Situacionistični grafit, Pariz 1968 (Wikipedia)

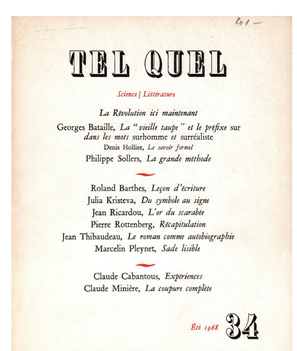
TEL QUEL

Science | Littérature

La Révolution ici maintenant
Georges Bataille, *La "vieille taupe" et le préfixe sur dans les mots* surhomme *et* surréaliste
Denis Hollier, *La saisie formé*
Philippe Sollers, *La grande méthode*

Roland Barthes, *Leçon d'écriture*
Julia Kristeva, *Du symbole au signe*
Jean Ricardou, *L'or du scarabée*
Pierre Rottenberg, *Récapitulation*
Jean Thibaudeau, *Le roman comme autobiographie*
Marcelin Pleynet, *Sade lisible*

Claude Cabantous, *Expériences*
Claude Minière, *La couture complète*

Eté 1968 34

Naslovnica revije *Tel Quel*, poletje 1968: revolucija, literatura in teorija

V teh letih se modernizem konceptualno, teoretsko in politično radikalizira v neoavantgardah (npr. Situacionistična internacionala, Tel Quel). Tedaj se tudi v obrobni Sloveniji in Jugoslaviji sinhronizira s Parizom, »greenwiškim poldnevnikom modernosti« (Pascale Casanova). Obrobja svetovnega literarnega sistema so po Morettiju prisiljena v zapoznel kompromis lokalnih tem z globalnimi formami iz metropol. V tem primeru pa je slovenski modernizem, umeščen v jugoslovansko medliterarno skupnost, prav zaradi svoje vmesne obrobnosti (med Zahodom in Vzhodom) ustvaril globalno inovativne politične preplete teorije z eksperimentalno literaturo (skupina OHO, ljubljanska materialistična semiotika).

Neoavantgardna literatura in teorija sta prelomili z buržoazno in s socialistično različico institucije umetnosti. S tem sta literatura in teorija ne glede na medsebojna razhajanja (antihumanizem strukturalizma *vs.* posteksistencialistični individualizem literature) nakazali, kako utopično-transformativni vzgib prenesti iz mišljenja v politično delovanje, iz konceptov in estetskih občutenj pa v vsakdanje življenje.

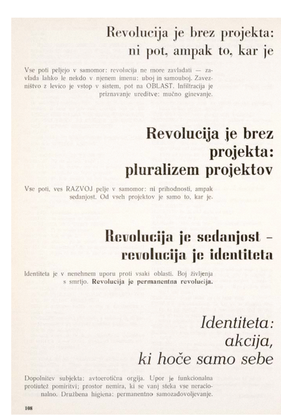
Revolucija je brez projekta:
ni pot, ampak to, kar je

Vse poti peljejo v samomor: revolucija ne more zavladati — zavlada lahko le nekdo v njenem imenu: uboj in samomor. Zavezništvo z levico je vstop v sistem, pot na OBLAST. Infiltracija je prizmavanje ureditve: mučno ginevanje.

Revolucija je brez projekta: pluralizem projektov

Vse poti, ves RAZVOJ pelje v samomor: ni prihodnosti, ampak sedanjost. Od vseh projektov je samo to, kar je.

Revolucija je sedanjost – revolucija je identiteta

Identiteta je v nenehnem uporu proti vsaki oblasti. Boj življenja s smrtjo. **Revolucija je permanentna revolucija.**

Identiteta: akcija, ki hoče samo sebe

Dopolnitev subjekta: avtoerotična orgija. Upor je funkcionalna protistež pomirjeni, prostor nemira, ki se vanj steka vse neracionalno. Dražbena higiena: permanentno samozadovoljevanje.

100

Rastko Močnik, *Problemi – Katalog*, julij – avgust 1968, št. 67–68

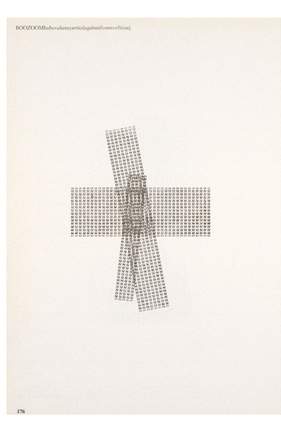

Vojin kovač – Chubby, *Problemi – Katalog*, julij – avgust 1968, št. 67–68

Ko se z zlomom študentsko-delavskega gibanja izteče zadnja faza modernizma, v jedrih kapitalističnega sveta-sistema sledita postmodernizem v estetiki ter globalizacija neoliberalizma v ekonomiji in neokonservativizma politiki. V Sloveniji in drugih jugoslovanskih republikah pa zadnji sezoni modernizma sledijo postmodernizem, obarvan z nacionalno mitologijo in buržoaznim duhom, propad samoupravnega eksperimenta, krvav razpad federacije in nastanek neodvisnih držav naslednic, ki si jih priključuje svetovni sistem. A utopija leta 1968 se v tej hegemoniji še manifestira – v retrogardizmu, performansu, novih medijih, neokonceptualistični umetnosti in kritični teoriji, pa tudi v panku ter civilnodružbenih gibanjih in množičnih vstajah, ki preplavljajo svet.

1967

- **14. januar:** s hipijevsko prireditvijo Human Be-In v sanfranciškem parku Golden Gate se začne t. i. »poletje ljubezni«.

1968

- **17. januar:** antimilitaristični japonski študentje, oboroženi s kamni in palicami ter opremljeni s čeladami, se pred vojaško bazo, prek katere poteka ameriški vojni transport v Vietnam, spopadejo s policijo. Protivojne zahteve se sčasoma povežejo z zahtevami po financiranju univerz. Na mednarodni protivojni dan 21. oktobra se po japonskih mestih zbere 290.000 protestnikov.
- **8.–11. marec:** tisoče poljskih študentov demonstrira v Varšavi in osmih drugih poljskih mestih. Oblast, ki nadnje pošlje delavske milice in policijo, njihov upor javno ožigosa kot »stalinistično« in »sionistično« zaroto. Nasprotovanje sionizmu pa v kampanji pod vodstvom vplivnega generala Moczarja regresira v antisemitizem, ki sproži val množičnih emigracij poljskih Judov v Izrael. 12. plenum KPP pod vodstvom Gomułke Moczarjevo kampanjo julija z zamudo obsodi kot deviacijo in ustavi.
- **16. marec:** masaker v vietnamskem My Laiju, kjer ameriški vojaki trpinčijo in umorijo več sto neoboroženih vaščanov vseh generacij. Razkritje umorov in množičnih posilstev naslednje leto prispeva k novemu izbruhu protivojnega razpoloženja.
- **17. marec:** policija ustavi 100.000 protestnikov, ki marširajo nad ameriško ambasado v Londonu. Aretiranih je 200 ljudi.
- **4. april:** uboj Martina Luthra Kinga, borca za pravice temnopoltih in protestantskega pastorja, v tennesseejskem Memphisu. Atentat okrepi civilnodružbeno nepokorščino po celotnih ZDA.
- **11. april:** desničarski skrajnež Josef Bachmann ustreli teoretika berlinskega študentskega gibanja Rudija Dutschkeja. Dogodek okrepi zahodnonemški študentski aktivizem.
- **Maj:** vrhunec dve leti trajajočega zahodnoberlinskega študentskega gibanja proti slabim študentskim razmeram, pa tudi proti avtoritarnosti zahodnonemške oblasti in impregniranosti državnega aparata z »nekdanjimi« nacisti.
- **2. maj–23. junij:** osrednje politično in kulturno vrenje v Parizu. Državljanska nepokorščina se začne s študentskimi demonstracijami proti kapitalizmu, ameriškemu imperializmu in tradicionalizmu. Kmalu vodi v splošne stavke (stavka kar 11 milijonov delavcev, torej 22 odstotkov Francozov) ter zasedbe univerz in tovarn.
- **31. avgust:** praško pomlad, reformno gibanje pod vodstvom prvega sekretarja Komunistične partije ČSSR Aleksandra Dubčka, zaduši tankovska intervencija držav varšavskega pakta.
- **2. oktober:** v tlatelolškem predelu Ciudada de Mexico mehiška vojska in policija pobijeta več sto neoboroženih študentov. Snajperje je v sklopu vzdrževanja »reda« ob olimpijskih igrah najela vlada Díaza Ordaza, Cia pa je Ordazovi vladi že od julija dnevno poročala o razvoju dogodkov v študentskem kampusu.

1969

- **28. januar:** razlitje 100.000 sodčkov nafte v Santa Barbari na kalifornijski obali povzroči ekološko katastrofo in okrepi zanimanje za okoljevarstvene tematike. 15. septembra naslednje leto je ustanovljena okoljevarstvena organizacija Greenpeace.
- **15.–18. avgust:** festival »miru in glasbe« Woodstock v zvezni državi New York, na katerega pride 300.000 do pol milijona obiskovalcev.
- **3. september–23. december:** osrednji dogodki t. i. »vroče jeseni«, ko severno Italijo preplavijo delavske demonstracije ter za 440 ur delavskih stavk z zahtevami po boljših plačah in delovnih pogojih. »Vroča jesen« se razvije iz študentskih demonstracij v letih 1967 in 1968, ki se jim vse pogosteje pridružijo delavci in sindikalisti.
- **15. november:** največji protivojni shod v zgodovini ZDA, na katerem se v mestu Washington zbere prek pol milijona protestnikov.

1970

- **30. april–30. junij:** okrepitev ameriških vojaških operacij v Kambodži.
- **4. maj:** ohajska nacionalna garda v Kentu ubije štiri neoborožene protestnike; nacionalna garda sicer po umoru M. L. Kinga razbija proteste po vseh ZDA, pogosto s smrtnimi žrtvami med študenti. V 60. letih število članov močno poskoči, saj se član garde izogne vpoklicu na indokitajska bojišča.
- **14.–19. december:** nenadnemu povišanju cen osnovnih živil zaradi slabe letine sledijo stavke pristaniških delavcev v štirih poljskih mestih ob Baltiku. Policija in vojska pobijeta najmanj 41 delavcev. Februarja naslednje leto sledijo stavke tekstilnih delavk v Lodžu; politbiro v manj kot tednu dni naposled odpravi povišanje cen.

1971

- **15. avgust:** Nixonov šok: ameriški predsednik uveljavi vrsto ekonomskih procesov, ki naj bi prispevali k »prosperiteti brez vojne«; mdr. ukine konvertibilnost dolarja v zlato, s čimer se začne propad brettonwoodskega ekonomskega sistema. Gre za pomemben korak v neoliberalno gospodarsko in politično hegemonijo prihodnjih let.
- **8. oktober:** trije policijski informatorji v medijih razkrijejo, da so bili plačani, da se infiltrirajo v protestne skupine. Njihove člane so nagovarjali k nasilnim dejanjem, ki bi lahko postali izgovor za njihovo zakonsko preganjanje. Cia sicer v operaciji Chaos med letoma 1967 in 1974 proizvede datoteke 7200 ameriških levičarjev ter računalniški seznam 300.000 posameznikov in skupin.

1972

- **December:** najhujša bombna ofenziva v celotni vietnamski vojni. V slednji so ZDA sicer porabile več razstreliva kot med drugo svetovno vojno in pobile približno milijon Vietnamcev.

68|89 transformacije sveta, literature in teorije

Zadnja sezona modernizma: maj ’68 v literaturi in teoriji

Spremljevalna razstava ob mednarodni konferenci »Od maja 1968 do novembra 1989: transformacije sveta, literature in teorije«

Atrij ZRC SAZU, Ljubljana, 7. do 30. november 2019

Pripravil:
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

Avtorji:
Marijan Dović
Andraž Jež
Marko Juvan
Alenka Koron

Oblikovanje
Boštjan Pavletič, Rostfrei, vizualna produkcija

Sodelujoče ustanove:
Moderna galerija Ljubljana
Muzej novejše zgodovine
Slovenski gledališki inštitut
Slovanska knjižnica